

Dia internacional de l'Holocaust: memòria i prevenció de genocidis

El 27 de gener és des de 2005 reconegut per l'Organització de les Nacions Unides com el Dia Internacional de Commemoració en Memòria de les Víctimes de l'Holocaust. Com a epítom de genocidi, el seu record juga un paper fonamental en la conscienciació i prevenció de genocidis.

Hi ha hagut al llarg de la història de la comunitat jueva, un gir quant a com es recorda el Xoà. Jean Améry, per exemple, supervivent d'Auschwitz, va escriure que no es podia estar orgullós de “alguna cosa que no s'ha fet, sinó només s'ha patit”. Veus com la seva recordaven l'Holocaust des de la vergonya, quan ni Europa ni Amèrica volien escoltar tals històries i arriscar el ressentiment a les societats implicades. *Si això és un home* de Primo Levi va tenir una publicació complicada, que va fer ell pel seu compte, després havent de revisar personalment la traducció a l'alemany per a evitar que s'ometessin fragments. Era un buit. Per contra, avui dia és un capítol essencial en qualsevol llibre d'història, i les lliçons que busquem extreure d'ell són moltes. Lluny de ser un episodi de terror fora de la història, la memòria de l'Holocaust ha tingut conseqüències directes sobre la política exterior d'Alemanya i per tant a la Unió Europea – com, per exemple, quan Espanya va reconèixer a l'estat d'Israel a canvi d'entrar en la Comunitat Europea, malgrat que l'Espanya de Franco s'havia posicionat històricament a favor de Palestina (a fi de mantenir les seves relacions especials amb el món àrab). El record de l'Holocaust ha

marcat un abans i després en la política internacional, i afectat com percebem i discutim el conflicte entre Israel i Palestina, les atrocitats en la guerra de Vietnam o les discussions sobre Hiroshima. Totes elles han heretat el vocabulari i marc conceptual que el Xoà va establir.

L'Holocaust i la seva memòria són un episodi crucial per a la nostra educació com a ciutadans. La presència del Xoà en tants àmbits de la política respon en part a un canvi en el context internacional després de la segona guerra mundial. El crit de “mai més” passa a ser un dels pilars fonamentals en la formació de l'Organització de les Nacions Unides (ONU). Les potències aliades que van alliberar els camps van crear l'ONU com a fòrum per a la discussió d'amenaques contra la pau i seguretat internacional, així com aquelles contra els recentment redactats Drets Humans. L'Holocaust va passar a ser no sols un capítol essencial en la història de la comunitat jueva, si no en la història de tots i totes. És una imatge universal, que usem com a analogia quan parlem de tants altres conflictes. Avui és pràcticament sinònim de genocidi

fora de l'àmbit acadèmic.

El concepte de memòria col·lectiva (incloent la memòria del Xoà) es considera avui postpolític – part del consens fundacional i internacional de l'ONU i superior als interessos passatgers de cada govern nacional. David Rieff, tracta aquest paradigma a *Elogi a l'Oblit* i els il·lustra a través de la màxima, omnipresent en qualsevol debat sobre la memòria, de George Santayana: “qui obliden la seva història estan condemnats a repetir-la”. Rieff, seguint una línia semblant a la de *Crítica de la Victima* (Daniel Giglioli), argumenta que a mesura que la memòria viva (contemporanis) d'un episodi desapareix, heretem un record sense la seva experiència. Com més temps passa, més vulnerable es torna aquest record a la manipulació política, perquè perdem el context original i més fàcil és realitzar paral·lelismes i analogies sense que ningú pugui acusar-nos de cometre una “anacronia” o assenyalar les nostres inexactituds fora de l'àmbit acadèmic. Naturalment, podem preservar memorials i estàtues, però no podem garantir que siguin interpretades de la mateixa manera per les generacions futures. Recordar un episodi històric (especialment si és una tragèdia) és un imperatiu moral i polític, però no suficient per a garantir que no es repeteixi.

La història no es repeteix, però rima. A mesura que el temps avança, canvia el context on existeix el risc de, per exemple, genocidi. L'Holocaust i Ruanda en 1994 compleixen tots dos amb la codificació del crim de genocidi, però les seves víctimes i perpetradors són el

resultat de processos diferents. Per això el valor de l'Holocaust com record capaç de contribuir a la prevenció de genocidis, radica en la mesura en què pot exportar-se com a símbol universal i servir d'avertiment en contextos diferents. Existeix una dimensió del genocidi que pertany a la comunitat jueva – el record dels seus familiars i amics que van sofrir la persecució. Però la importància que van tenir les seves conseqüències en la legitimació de la creació de l'ONU i reconstrucció d'Europa ha fet que sigui un record i mite fundacional de l'Europa moderna. George Steiner, va escriure sobre el Xoà com a causa directa de la fi de la creença d'Europa en si mateixa com a autoritat moral, i Robert Hughes (a *La Cultura de la Queixa*) desenvolupa aquest argument quan escriu que el multiculturalisme s'ha convertit en un moviment de separació – “[El multiculturalisme] al·lega que les institucions europees són opressives per se, i no ho són les no eurocèntriques”. D'aquí neix el debat sobre la prohibició moral d'Europa de dictar el que altres països han de fer (i per tant la impossibilitat d'exportar el símbol de l'Holocaust a altres continents) o fins i tot una nova superioritat europea, en la qual la nostra culpa ens torna moralment superiors a la resta del món quan Europa a través dels seus errors, *guia* a la resta pel camí correcte. Aquesta és simplement una manera d'exemplificar com l'Holocaust forma part de l'ADN de la política internacional alhora que és un record propi per a cada família jueva que d'una manera o una altra el va viure.

Encara que s'hagin fet esforços a gran escala per a la preservació del tabú i força del record, hem de recordar que els nens juguen entre els blocs del Memorial a l'Holocaust a Berlín, i els turistes salten de l'un a l'altre prenent-se selfies. El polèmic projecte #Yolocaust, on un artista israelí editava fotos de turistes en el memorial per a situar-los en els escenaris del genocidi, va obrir el debat sobre el com i per què ha de recordar-se aquest episodi. El projecte és a primera vista una denúncia a la frivolitat i falta de respecte de milers de turistes. Però les crítiques que van ploure a l'artista responen en part a una realitat política a Alemanya, un sentiment entre la joventut de no voler sentir-se culpables ni responsables del Xoà. Una segona lectura del projecte, no obstant això, ens recorda que més enllà de les víctimes, el memorial serveix com a brúixola moral per al present. El passat no és la nostra responsabilitat, però les decisions del present, sí. Aquesta segona lectura és la que hem de prendre enfront de les declaracions de l'extrema dreta alemanya, com la de Bjoern Hoenecke, que va anomenar al memorial "un monument a la vergonya en el centre de la capital d'Alemanya". És innegable que, encara que busquem fer de l'Holocaust un símbol universal del genocidi i el mal, no podem ignorar que va ser fruit d'un context específic, i per tant anar amb compte per a no elevar a nivell universal la culpa d'Alemanya i Europa, el rebuig de la qual és el que alimenta avui el revisionisme històric i retòrica irreverent d'alguns sectors de l'extrema dreta. Aquest multiculturalisme de la memòria (adoptar una memòria de víctima de la comunitat jueva com dolor

propí, però sense assumir la cultura jueva pròpia) fàcilment alimenta el conflicte i separació cultural dins d'Europa, arran de la qüestió de la culpa, i afecta la relació d'Europa amb la resta del món, com explicava Hughes.

Des de la segona meitat del segle vint hem presenciat, segons el projecte de recerca Political Instability Task Force finançat pel govern dels EUA, uns 43 genocidis, cobrant-se aproximadament 50 milions de víctimes. Dos dels més coneguts són els que van ocórrer a Bòsnia en 1995 i Ruanda 1994. D'això es dedueix que la memòria col·lectiva de l'Holocaust no és una garantia contra nous genocidis. No és realista esperar que països com Cambodja hagin extret les mateixes lliçons o donin la mateixa importància al Xoà com Alemanya, perquè tenen la seva pròpia història i conflictes particulars. En altres paraules, no és tan fàcil convertir una catàstrofe com el Xoà en un símbol veritablement universal. La història és susceptible de reinterpretacions sobre la base del context i conflictes presents. Serveix per a il·lustrar les nostres idees i valors, i quant més distant menys ens educa i més fàcilment la modelem per als nostres interessos. És per això que considero que la memòria del Xoà no pot entendre's com una eina efectiva per a prevenir el genocidi si no va acompanyada d'un conjunt de valors estables i també postpolítics que serveixin per a invocar-la de manera que contribueixi al bé comú.

El més semblant a un conjunt de valors i principis que ens permetin fer això, és la carta de la Declaració de Drets Humans. Concebuda en el mateix context i

moment històric, és un al·legat universal. Els DH estan codificats i són un criteri estable, la pedra angular en el sistema de l'ONU. UNESCO, UNRWA, IOM, UNICEF, no s'entenen sense la voluntat de cooperació per a preservar els drets codificats en la carta. Tampoc les intervencions humanitàries del Consell de Seguretat. L'ONU, no obstant això, va adoptar només el 27 de gener com a dia internacional de l'Holocaust en 2005 – a penes una dècada després de Srebrenica i Ruanda i en el 60 aniversari de l'alliberament d'Auschwitz. A Israel ja des de principis dels cinquanta existia un dia destinat a la commemoració del Xoà, i als EUA des dels setanta. Podem especular, llavors, sobre la possibilitat que arran d'aquests dos casos clars de genocidi hàgim repensat el poder de la memòria quant a la prevenció del crim de genocidi.

Estudiant la commemoració del Xoà obtenim dues principals lliçons. La primera, que el crit de “mai més” del segle 20 conté aspiracions universals (ja que no és un “mai més a Àustria, Alemanya i aquells països envaïts” sinó a tot el món). La segona, que a diferència del que dicta la màxima de Santayana, el record que ha de mantenir viu aquest crit no és postpolític – és possible manipular-lo per a legitimar campanyes polítiques i militars que poc o res tenen a veure.

Juan-Lobo Hispano López

Grau en Global Studies (Universitat Pompeu Fabra)

Prenguem com a exemple el revisionisme de la dreta alemanya sobre el Xoà per a les seves campanyes avui dia, que capitalitza sobre la distorsió del record a Alemanya a mesura que passa el temps. Aquestes lliçons – la universalitat i la vulnerabilitat de la commemoració de l'Holocaust – ens porten a la següent conclusió: l'habilitat d'aquesta commemoració per a exercir el seu efecte de manera global depèn del fet que aquesta vulnerabilitat sigui limitada. Reconèixer el dia internacional de l'Holocaust és un pas cap a una universalitat real de l'episodi, però si els llocs on es commemora són aquells on els DH no estan sent observats, llavors hem de ser escèptics i molt cautelosos en avaluar que en aquest context temporal i espacial, la memòria col·lectiva estigui sent un agent pacificador en comptes d'un que alimenti l'odi o els interessos d'uns pocs. Ja sigui en els partits de l'extrema dreta alemanya, en l'extrema dreta francesa recuperant la figura de Joana d'Arc per a donar legitimitat a la xenofòbia, o en qualsevol altra situació.

BIBLIOGRAFIA

Giglioli, D. (2017). *Crítica de la Víctima*. Herder Editorial.

Gunter, J. (2017, enero). *Yolocausto: ¿esta bien tomarse fotos en monumentos que recuerdan a las víctimas del Holocausto?* BBC News. <https://www.bbc.com/mundo/noticias-38705447>

Hughes, R. (1993). *La Cultura de la Queja*. ANAGRAMA.

Rieff, D. (2017). *Elogio del Olvido: Las paradojas de la memoria*. DEBATE.

Steiner, G. (1971). *In a Post Culture*. In *Bluebeard's Castle: Some Notes towards the Redefinition of Culture*. Yale University Press.

Publicat per

Amb el suport de

ANUE no fa necessàriament com a seves les opinions expressades pels seus col·laboradors.
